

MATERIAŁY SZKOLENIOWE

SPIS TREŚCI

1. Definicja przemocy w rodzinie, rodzaje przemocy.....str. 2
2. Przepięstwo znęcania się.....str. 3
3. Prawne możliwości odseparowania sprawcy przemocy od ofiary.....str. 4
4. Przemoc wobec dzieci. Zakaz stosowania kar fizycznych.....str. 5
5. Obowiązek zawiadomienia organów ścigania.....str. 6
6. Zespoły interdyscyplinarne.....str. 6
7. Przemoc wobec osób starszych.....str. 8
8. Informacje pokontrolne NIK.....str. 10

Załączniki

1. DEFINICJA PRZEMOCY W RODZINIE, RODZAJE PRZEMOCY

Przemoc domowa to zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie skierowane przeciw członkowi rodziny, które narusza prawa i dobra osobiste powodujące cierpienie i szkody.

Zgodnie z definicją z ustawą z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.) przemoc w rodzinie - to jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób wymienionych w pkt 1, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

W obszarze badań psychologicznych przemoc w rodzinie rozumiana jest podobnie jako działania lub zaniechania sprawcy, dokonywane w ramach rodziny przez jednego z jej członków przeciwko pozostałym, z wykorzystaniem istniejącej lub stworzonej przez okoliczności przewagi sił lub władzy, godzące w ich prawa lub dobra osobiste, a przede wszystkim w ich życie lub zdrowie (fizyczne lub psychiczne). Działania te lub zaniechania powodują u osób krzywdzonych szkody lub cierpienie (Mellibruda, 2009; s. 10). Wskazuje się dodatkowo, że intencjonalność rozumiana jako zamiar wyrządzenia krzywdy nie jest warunkiem koniecznym, aby dane zachowanie uznać za przemoc. Sformułowania „intencjonalność” w swojej wcześniejszej definicji użył także Mellibruda (1996), ale wskazuje on, że celem intencjonalnego działania sprawcy jest kontrolowanie i podporządkowanie ofiary, a dopiero konsekwencją są różnego rodzaju szkody osobiste.

PRZEMOC PSYCHICZNA

Wyśmiewanie poglądów, religii, pochodzenia, narzucanie własnych poglądów, karanie przez odmowę uczuć, zainteresowania, szacunku, stała krytyka, wmawianie choroby psychicznej, izolacja społeczna (kontrolowanie i ograniczanie kontaktów z innymi osobami), domaganie się posłuszeństwa, ograniczanie snu i pożywienia, degradacja werbalna (wyzywanie, poniżanie, upokarzanie, zawstydzanie), stosowanie gróźb

PRZEMOC FIZYCZNA

Popychanie, odpychanie, obezwładnianie, przetrzymywanie, policzkowanie, szczypanie, kopanie, duszenie, bicie otwartą ręką i pięściami, przedmiotami, ciskanie w kogoś przedmiotami, parzenie, polewanie substancjami żrącymi, użycie broni, porzucenie w niebezpiecznej okolicy, nieudzielanie koniecznej pomocy

PRZEMOC SEKSUALNA

Wymuszanie pożycia seksualnego, wymuszanie nieakceptowanych pieszczot i praktyk seksualnych, wymuszanie seksu z osobami trzecimi, sadystyczne formy współżycia seksualnego, demonstrowanie zazdrości, krytyka zachowań seksualnych kobiety,

PRZEMOC EKONOMICZNA

Odbieranie zarobionych pieniędzy, uniemożliwienie podjęcia pracy zarobkowej, nie zaspakajanie podstawowych, materialnych potrzeb rodziny

2. PRZESTĘPSTWO ZNEĆCANIA SIĘ

Przestępstwo znęcania - Art. 207 kodeksu karnego (dalej: k.k.)

§ 1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 1a. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą nieporadną ze względu na jej wiek, stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8

§ 2. Jeżeli czyn określony w § 1 lub 1a połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1–2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12

Stosunek zależności może istnieć z mocy prawa (np. w razie ustanowienia opieki lub umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej) albo na podstawie umowy. Może także wynikać z sytuacji faktycznej, stwarzającej dla sprawcy sposobność znęcania się przy wykorzystaniu nad ofiarą przewagi jaką mu daje łącząca ich więź materialna, osobista lub uczuciowa.

Znęcanie

- wielokrotne, intensywne działania sprawcy, dręczące ofiarę i powodujące znaczne dolegliwości,
- działanie albo zaniechanie, polegające na umyślnym zadawaniu bólu fizycznego lub dotkliwych cierpień moralnych, powtarzającym się albo jednorazowym,
- jednorazowe zdarzenie, zwarte czasowo i miejscowo, lecz odznaczające się intensywnością w zadawaniu dolegliwości fizycznych lub psychicznych, a zwłaszcza złożone z wielu aktów wykonawczych rozciągniętych w czasie
- nie jest konieczne działanie (np. bicie, zniewagi, groźby, zniszczenie mienia). Można je popełnić także przez zaniechanie (np. niedostarczanie pożywienia dziecku lub osobie chorej).
- czynności naruszających różne dobra, np. nietykalność ciała, godność osobistą, mienie - systematycznie powtarzające się,

- moralne znęcanie się (np. zniewaga, groźba, zmuszanie do określonego zachowania się, niszczenie lub uszkodzenie mienia).
- istnienie przewagi
- ocena obiektywna

3. PRAWNE MOŻLIWOŚCI ODSEPAROWANIA SPRAWCY PRZEMOCY OD OFIARY

Zmiany ustawowe – środki izolacji sprawcy od pokrzywdzonego

- a) w **postępowaniu cywilnym**, niezależnie od postępowania karnego (np. przed wszczęciem postępowania);
- b) w **postępowaniu karnym**, na etapie postępowania przygotowawczego;
- c) **po zakończeniu postępowania karnego** – środki karne lub probacyjne, orzekane w orzeczeniu kończącym, na czas określony.

Art. 11a ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.)

1. Jeżeli członek rodziny wspólnie zajmujący mieszkanie, swoim zachowaniem polegającym na stosowaniu przemocy w rodzinie czyni szczególnie uciążliwym wspólne zamieszkiwanie, osoba dotknięta przemocą może żądać, aby sąd zobowiązał go do opuszczenia mieszkania.

2. Sąd rozpoznaje sprawę w trybie przepisów ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, z późn. zm.) o postępowaniu nieprocesowym. Postanowienie zapada po przeprowadzeniu rozprawy, która powinna odbyć się w terminie jednego miesiąca od dnia wpływu wniosku. Staje się ono wykonalne z chwilą ogłoszenia i może być zmienione lub uchylone w razie zmiany okoliczności.

3. Do wykonania obowiązku orzeczonego na podstawie ust. 1 stosuje się odpowiednio przepisy o egzekucji obowiązku opróżnienia lokalu służącego zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych dłużnika.

Art. 275a kodeksu postępowania karnego (dalej: k.p.k.)

§ 1. Tytułem środka zapobiegawczego można nakazać oskarżonemu o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej opuszczenie lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził.

§ 2. W postępowaniu przygotowawczym środek przewidziany w § 1 stosuje się na wniosek Policji albo z urzędu.

§ 3. Jeżeli wobec oskarżonego, zatrzymanego na podstawie art. 244 § 1a lub 1b, zachodzą podstawy do zastosowania środka zapobiegawczego przewidzianego w § 1, Policja niezwłocznie, nie później niż przed upływem 24 godzin od chwili zatrzymania, występuje z wnioskiem do prokuratora o zastosowanie tego środka zapobiegawczego; wniosek powinien być rozpoznany przed upływem 48 godzin od chwili zatrzymania oskarżonego.

§ 4. Środek przewidziany w § 1 stosuje się na okres nie dłuższy niż 3 miesiące. Jeżeli nie ustały przesłanki jego stosowania sąd pierwszej instancji właściwy do rozpoznania sprawy, na wniosek prokuratora, może przedłużyć jego stosowanie na dalsze okresy, nie dłuższe niż 3 miesiące.

§ 5. Wydając postanowienie o nakazie opuszczenia przez oskarżonego lokalu mieszkalnego można, na wniosek oskarżonego, wskazać mu miejsce pobytu w placówkach zapewniających miejsca noclegowe. Placówkami wskazanymi do umieszczenia oskarżonego nie mogą być placówki pobytu ofiar przemocy w rodzinie.

Środki karne orzekane wobec sprawcy przemocy w rodzinie (art. 39 kk)

- zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu,
- zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi,
- obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, **zakaz zbliżania się do określonych osób** lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu,
- **nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym,**
- obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę,
- nawiązka,
- świadczenie pieniężne,
- podanie wyroku do publicznej wiadomości.

Środki karne orzekane wobec sprawcy przemocy w rodzinie

- **Zakaz zbliżania się do określonych osób (pokrzywdzonego)** – sąd powinien wskazać odległość od osób chronionych;
- **Nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym;**
- przesłanka – skazanie za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym wobec osoby najbliższej;

- środki karne mogą być połączone z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego organu w określonych odstępach czasu;
- zakaz zbliżania orzeka się w latach od roku do lat 15;
- nakaz opuszczenia lokalu orzeka się w latach od roku do lat 10; (oba można także na zawsze przy ponownym skazaniu za to samo);

4. PRZEMOC WOBEC DZIECI. ZAKAZ STOSOWANIA KAR FIZYCZNYCH

Art. 12a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie

- 1. W razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie pracownik socjalny wykonujący obowiązki służbowe ma prawo odebrać dziecko z rodziny i umieścić je u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.5)), w rodzinie zastępczej lub w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej.
- 3. Decyzję, o której mowa w ust. 1, pracownik socjalny podejmuje wspólnie z funkcjonariuszem Policji, a także z lekarzem, lub ratownikiem medycznym, lub pielęgniarką.
- 4. Pracownik socjalny ma obowiązek niezwłocznego powiadomienia sądu opiekuńczego, nie później jednak niż w ciągu 24 godzin, o odebraniu dziecka z rodziny i umieszczeniu go u niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Art. 217 k.k.

§ 1 Kto uderza człowieka lub w inny sposób narusza jego nietykalność cielesną,

podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 3. Ściganie odbywa się z oskarżenia prywatnego.

Art. 96[1] kodeksu rodzinnego i opiekuńczego Osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych.

Art. 109 § 1 k.r. i o.

Jeżeli dobro dziecka jest zagrożone, sąd opiekuńczy wyda odpowiednie zarządzenia.

Art. 569 § 2 k.p.c.

W **wypadkach nagłych** sąd opiekuńczy wydaje z urzędu wszelkie potrzebne zarządzenia nawet w stosunku do osób, które nie podlegają jego właściwości miejscowej, zawiadamiając o tym sąd opiekuńczy miejscowo właściwy.

5. OBOWIĄZEK ZAWIADOMIENIA ORGANÓW ŚCIGANIA

Zgodnie z art. 304 k.p.k. Każdy obywatel ma społeczny obowiązek zawiadomić o popełnieniu przestępstwa, a instytucje państwowe i samorządowe mają obowiązek prawny. Brak wypełnienia tego obowiązku w przypadku zobowiązania prawnego skutkować może odpowiedzialnością karną za jego niedopełnienie.

zgodnie z art. 12 ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, osoby, które w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych powzięły podejrzenie o popełnieniu przestępstwa z użyciem przemocy wobec członków rodziny, powinny niezwłocznie zawiadomić o tym Policję lub prokuratora.

Art. 15a. Ustawy o Policji - Funkcjonariusz Policji ma prawo zatrzymania sprawców przemocy w rodzinie stwarzających bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego w trybie określonym w art. 15.

6. ZESPOŁY INTERDYSCYPLINARNE

Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 125 poz. 842) nałożyła na gminy obowiązek podejmowania działań na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności w ramach pracy w zespole interdyscyplinarnym (art. 9a ust. 1 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie).

Procedura Niebieskiej Karty została uregulowana w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 roku w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” wydanym jako akt wykonawczy na podstawie art. 9d ust. 5 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie Rozporządzenie określa:

- procedurę „Niebieskie Karty”,
- wzory formularzy „Niebieska Karta” wypełniane przez przedstawicieli podmiotów realizujących procedurę

Wszczęcie procedury następuje przez wypełnienie formularza „Niebieska Karta — A” przez przedstawiciela jednego z podmiotów wymienionych w art. 9d ust. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, w obecności osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie.

Po wypełnieniu formularza „Niebieska Karta — A” osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, przekazuje się formularz „Niebieska Karta — B”. Jeżeli osobą, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, jest dziecko, formularz „Niebieska Karta — B” przekazuje się rodzicowi, opiekunowi prawnemu lub faktycznemu albo osobie, która zgłosiła podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie. Po sporządzeniu formularza „Niebieska Karta — A” należy przekazać go do przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego niezwłocznie, nie później niż w terminie

7 dni od dnia wszczęcia procedury. Kopię wypełnionego formularza „Niebieska Karta — A” pozostawia się u wszczynającej procedurę.

§ 18. 1. Zakończenie procedury następuje w przypadku:

- 1) ustania przemocy w rodzinie i uzasadnionego przypuszczenia o zaprzestaniu dalszego stosowania przemocy w rodzinie oraz po zrealizowaniu indywidualnego planu pomocy albo
- 2) rozstrzygnięcia o braku zasadności podejmowania działań.

7. PRZEMOC WOBEC OSÓB STARSZYCH

Około 18% populacji Polski to ludzie w wieku powyżej 60 lat. Szacuje się, że do 2050 roku odsetek ludzi w wieku tzw. poprodukcyjnym wyniesie 25% populacji

Na całym świecie, w tym w Polsce, zachodzą zmiany demograficzne związane ze starzeniem się społeczeństwa. O starzeniu się społeczeństwa mówimy, gdy wzrasta odsetek osób starszych w populacji i jednocześnie maleje odsetek dzieci. WHO przewiduje, że od 1995 roku do 2025 roku liczba osób po 60 roku życia wzrośnie ponad dwukrotnie (z 542 milionów w 1995 roku do 1,2 miliarda w 2025 roku). Dane z GUS wskazują, że w 2002 roku osoby powyżej 60 roku życia stanowiły 17% społeczeństwa. Przewiduje się, że w roku 2035 mają stanowić około 26,7 % populacji ogólnej

Pierwsze pionierskie badania poświęcone tematyce przemocy wobec osób starszych w Polsce to badania M. Halickiej z lat '90 XX wieku przeprowadzone na grupie 600 osób pomiędzy 60, a 80 rokiem życia zamieszkujących w Białymstoku. Badania miały istotne znaczenie dla podkreślenia omawianego problemu społecznego. Wyniki z badań pokazały, że seniorzy najczęściej doświadczają braku opieki, izolowania od spraw rodziny i zaniedbania emocjonalnego. Zaniedbanie emocjonalne było szczególnie wysokie w grupie kobiet. Poczucie zaniedbania zwiększało się wraz z wiekiem badanych.

Badania przeprowadzone w latach 2001-2003 w Krakowie pod kierunkiem Tobiasza Adamczyka¹⁷ wśród kobiet po 65 roku życia wskazują, że 14,1% z nich doświadczyło przemocy fizycznej lub psychicznej, z czego 67,3% doświadczyło przemocy w postaci gróźb, zastraszania lub poniżania, 60% bicia lub znęcenia fizycznego, 20% ograniczenia wolności, 14,5% zmuszania do współżycia oraz 14,5% niszczenia mienia. Najczęściej sprawcą był partner (76%), a prawdopodobną przyczyną nadużywanie alkoholu (61,8%) i rys osobowościowy (23,6%).

Z kolei wyniki badań E. Sygit i R. Ossowskiego o ile potwierdzają, że najczęściej sprawcą jest osoba bliska z rodziny (89,7% przypadków przemocy wobec seniorów), o tyle wskazują, że tą osobą jest najczęściej dorosłe dziecko (47,3%). Mąż jest sprawcą w 19,3% przypadków, a w 8,8% sytuacji przemoc stosują inni z członków rodziny.

Badanie M. Halickiej i J. Halickiego wskazują, że 5,9% osób po 65 roku życia doświadcza przemocy. Grupę tę istotnie częściej stanowią kobiety. Autorzy w badaniu uwzględnili dziewięć rodzajów przemocy. Wyniki wskazują, że najczęściej doświadczaną formę

przemocy stanowi „znieważanie, wyzywanie, ośmieszanie lub lekceważenie” (5,4%). Następnie kolejno według częstotliwości są „zastraszanie i szantażowanie” (2,1%), „wyganie z mieszkania” (1,1%), „zabieranie i używanie własności osoby bez jej wiedzy” (1%), „ograniczanie wolności np. poruszania się, zamykanie w pokoju” (0,6%), „ograniczanie dostępu do lekarza, kontaktowania się z rodziną i przyjaciółmi” (0,4%), „przemoc fizyczna, jak bicie, kopanie, duszenie i okaleczanie” (0,4%), „przemoc fizyczna, jak popychanie, szarpanie” (0,1%). Najrzadszą formą przemocy była przemoc seksualna, której doświadczyło jedynie 6 badanych osób. Omawiane badania uwzględniły kategorie wiekowe 55-59, 65-69, 70-74, 75-79, 80-84, 85-89 i powyżej 90 roku życia. Najwyższy odsetek doświadczających jakiegokolwiek rodzaju przemocy przynajmniej raz w roku stanowiła grupa w wieku 55-59 (69%). Wraz z wiekiem odsetek ten się zmniejszał. Przemocy częściej doświadczały kobiety.

Definicja WHO określa, iż przemoc wobec osób starszych jest jednorazowym lub powtarzającym się aktem, który staje się przyczyną zranienia lub niesie za sobą ryzyko zranienia (bez względu na to, czy działanie jest intencjonalne, czy też nie) osoby starszej, pozostającej w opiece opiekuna lub ze strony innych osób, pozostających z nią w relacjach, które powinny zapewniać zaufanie, a w rzeczywistości są źródłem „zranienia lub stresu dla osoby starszej” (British Action on Abuse of Older Persons, Toronto Declaration on Elder Abuse) (Lachs, Pillemer, 2004).

przemoc psychiczna - rozumiana jako działania ukierunkowane na podważenie poczucia stabilności seniora, podkopanie własnej samooceny poprzez poniżenie i upokorzenie. Służyc mają temu wyśmiewanie, izolowanie od otoczenia, krzyki etc. Konsekwencją tego pokroju agresji może być wystąpienie lub pogłębienie depresji u osoby starszej. „Dehumanizacja ofiary przez wzbudzanie w niej strachu przed przemocą lub innymi konsekwencjami rozgniewania sprawcy”. Obejmuje ono napaści słowne, groźby, wyzywanie i infantyлизację (stosowanie „dziecinnej” mowy, ograniczanie swobody decyzji ofiary

przemoc fizyczna - agresja narażająca osobę starszą na obrażenie ciała, utratę zdrowia, a w radykalnej postaci nawet życia. W konsekwencji zadawanych uderzeń senior doznaje urazów kończyn, głowy, pojawia się obrzęk, obtarcia czy też krwiaki

przemoc seksualna - obejmującą wszelkiego rodzaju kontakty lub akty seksualne, podejmowane bez zgody jednego z partnerów. Kontakt seksualny z wymuszoną zgodą jest również traktowany jako przemoc seksualna. Przemoc seksualna często pojawia się w okolicznościach skrywających przemocowy charakter działania. Panuje mylne przekonanie, że starsze kobiety nie mogą być seksualnie wykorzystane.

przemoc ekonomiczna - stosowana przede wszystkim przez osoby najbliższe, szczególnie w przypadku gdy wspólnie z seniorem prowadzą oni gospodarstwo domowe. Może się ona przejawiać wielopłaszczyznowo od możliwości ograniczania samodzielności finansowej seniora w rozdysponowaniu własnego świadczenia emerytalnego po zmuszenie go do wzięcia długoterminowego kredytu, aż po osławioną już metodę "na wnuczka"; Wykorzystanie finansowe (przemoc materialna/przemoc ekonomiczna), polega też na „bezprawnym i niewłaściwym używaniu własności i zasobów osoby starszej”. Ponieważ wiele starszych

osób nie jest w stanie prowadzić własnych interesów finansowych z powodu stanu zdrowia (somatycznego i psychicznego), są one skazane na zaufanie wobec swoich opiekunów.

przemoc instytucjonalna - praktykowana w instytucjach z założenia społecznie wrażliwych (np. domy opieki, placówki pobytu dziennego, szpitale), gdzie osoby starsze doświadczają między innymi zaniedbania ze strony personelu.

Centrum Badań Opinii Społecznej listopad 2016 roku - Ankietowani powyżej 60 roku życia podkreślili, że zderzali się z dyskryminacją właśnie w miejscach publicznych (sklep, ulica, transport masowy - 18% było świadkami takiego traktowania, zaś 3% doświadczyło go bezpośrednio) placówki służby zdrowia (11% było obserwatorami dyskryminacji a 5% padło jej ofiarą) jak również urzędy, banki (6% było świadkami złego traktowania a 3% dotknęło osobiście). W subiektywnej ocenie osoby starsze akcentują, iż problem istnieje, gdyż według deklaracji 26% respondentów było świadkami dyskryminacji a 10% dotknęła ona osobiście.

8. INFORMACJE POKONTROLNE NIK

Najwyższa Izba Kontroli przeprowadziła dotychczas dwie kontrole z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej. W 2012 r. zrealizowano kontrolę pod nazwą „Przeciwdziałanie przemocy przez administrację publiczną”. W jej wyniku NIK negatywnie oceniła skuteczność realizacji przez administrację publiczną zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej. Kontrola wykazała, że rozwiązania przyjęte w znowelizowanej ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie pogorszyły sytuację osób krzywdzonych przez najbliższych i doprowadziły do znaczącego spadku liczby ujawnianych przypadków tego zjawiska.

Podczas kontroli stwierdzono, że osoby doświadczające przemocy musiały oczekiwać na wsparcie nawet kilka tygodni, a opracowane przez grupę roboczą plany pomocy w indywidualnych przypadkach, odbywały się nawet po kilku miesiącach od wszczęcia procedury Niebieskiej Karty. Gminy i powiaty nie rozwijały własnego systemu pomocy zapewniającego miejsca w ośrodkach wsparcia i ośrodkach interwencji kryzysowej, czyli w tych elementach systemu, które mają bezpośrednio, po pierwszych, interwencyjnych działaniach gmin, rozpocząć długofalową pomoc dla poszkodowanych tym procederem.

Wobec wagi problemu społecznego, jakim jest zjawisko przemocy domowej, w 2015 r. NIK z własnej inicjatywy podjęła kontrolę, której głównym celem była ocena skuteczności działań w zakresie pomocy udzielanej ofiarom przemocy domowej. Można powiedzieć, że jest to kontynuacja poprzedniej kontroli, gdyż podczas pierwszej próbowano przyjrzeć się jak działa system Niebieskiej Karty, jak jest wdrażana procedura i udzielana pierwsza, natychmiastowa pomoc. Natomiast, druga kontrola miała odpowiedzieć na pytania: w jaki sposób, czy skutecznie i długofalowo jest udzielana pomoc po zidentyfikowaniu zjawiska, czyli po założeniu Niebieskiej Karty, jak przebiega procedura (czasami rozłożona na lata), w jaki sposób zostaje udzielana pomoc i czy jest ona skuteczna?

Kontrola objęła lata 2012-2014 i pierwszą połowę 2015. Bezpośrednie badania przeprowadziliśmy w 27 jednostkach, 24 gminach, 11 miastach na prawach powiatu. Kontrolą objęto również 24 ośrodki pomocy społecznej, ośrodki interwencji kryzysowej i specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy oraz jeden samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej. W informacji wykorzystano dane zebrane w 49 jednostkach

nieobjętych kontrolą – w 19 ośrodkach pomocy społecznej i 30 powiatowych centrach pomocy rodzinie. Ponadto, w toku kontroli objęto szczegółowym badaniem dokumentację 960 osób doświadczających przemocy domowej (prawie idealna próba przyjmowana w badaniach opinii publicznej) oraz 722 członków zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych.

Anonimowe ankiety wpływały również na strony internetowe Niebieskiej Linii oraz NIK. Otrzymano ponad 2000 wypełnionych ankiet, które odpowiadały na zadane przez NIK pytania, zarówno z punktu widzenia udzielających pomocy, jak i z niej korzystających. Nie będą w sposób obszerny przedstawiał form pomocy, przysługujących osobom pokrzywdzonym przez najbliższych oraz sprawców przemocy.

Jakie były główne ustalenia i związane z nimi oceny? W opinii NIK, obowiązująca obecnie procedura Niebieskiej Karty, stanowiąca sztywne połączenie działań interwencyjnych i pomocy długofalowej, powinna zostać zmieniona, ponieważ podział na dwie kontrole pokazał, że połączenie w sztywne działanie każdego przypadku wystąpienia przemocy, czyli uruchomienia biurokratycznej maszyny związanej z udzieleniem pomocy osobie poszkodowanej przemocą, czasami przy jednorazowym przypadku, kiedy wystarczy działanie interwencyjne, nie jest, naszym zdaniem, zasadne, gdyż wydłuża proces. Niebieską Kartę, liczącą wiele stron i załączników, zakłada się nawet w jednostkowych przypadkach. Przeprowadza się procedurę i po wielu miesiącach, po stwierdzeniu, że był to jednorazowy przypadek, zamyka się procedurę. Natomiast trzeba przejść całą procedurę.

Ona jest uciążliwa dla ofiary przemocy, dyskomfortowa, o czym mówiono podczas pierwszej kontroli. Przesłuchiwanie przed de facto obcymi ludźmi, wyjawianie bardzo intymnych kwestii z własnego życia dotyczących przyczyn przemocy, próby konfrontacji ze sprawcą przemocy przed grupą roboczą i zespołem interdyscyplinarnym nie zawsze służą pomocy i w niektórych przypadkach należałoby uprościć procedurę. Mówimy wprost – w ustawie należy rozdzielić pomoc udzielaną ofiarom przemocy na dwa etapy: interwencyjny i pomocy długofalowej.

Po interwencji, która powinna polegać na natychmiastowym oddzieleniu sprawcy od ofiary przemocy, udzieleniu natychmiastowej pomocy, być może socjalnej, związanej z miejscem zamieszkania lub znalezienia bezpiecznego miejsca zamieszkania dla osoby pokrzywdzonej, udzieleniu porady psychologicznej, zwłaszcza zdrowotnej (przemoc często kończy się skutkami medycznymi), następuje proces długofalowego działania, zmierzającego do całkowitej eliminacji lub neutralizacji stwierdzonej przemocy w rodzinie. Drugi etap wymaga zaangażowania wielu sił i środków, zespołów interdyscyplinarnych i innych jednostek lub podmiotów, które powinny współdziałać z gminami w zakresie udzielania pomocy.

Prawdziwą miarą skuteczności działań, podejmowanych zarówno wobec ofiar, jak i sprawców przemocy domowej, jest jej ustanie lub radykalne obniżenie ryzyka jej wystąpienia. Zdaniem NIK interdyscyplinarne działania, służące udzielaniu pomocy osobom doświadczającym przemocy domowej, przyczyniają się do poprawy sytuacji większości osób dotkniętych przemocą, uczestniczących w procedurze Niebieskiej Karty. W ocenie NIK działania są nadal zbyt mało skuteczne w doprowadzaniu do trwałego ustania przemocy. Definitywnym problemem, istniejącym poza ustawą i wszelkimi normami prawnymi, jest wskazanie momentu ustania przemocy.

De facto jest to uznaniowe działanie grup roboczych i zespołów interdyscyplinarnych, które na podstawie bardzo rozmaitych przesłanek (dokumentacja przeanalizowanych 960 osób doświadczonych przemocą, pokazuje sposób uznaniowy) decydują, że przemoc ustała

w takim stopniu, aby można zakończyć procedurę Niebieskiej Karty. Moment zakończenia procedury Niebieskiej Karty jest bardzo newralgiczny, czego dowodem jest wielokrotne jej wznowianie wobec tej samej rodziny. Możemy wysnuć dwa wnioski – zespół dyscyplinarny pomylił się zamykając procedurę Niebieskiej Karty lub pomoc została udzielona w sposób nieskuteczny i procedura powinna trwać nadal. Moment zamknięcia Niebieskiej Karty, po uznaniu, że przemoc ustała albo została zneutralizowana w stopniu wystarczającym, jest konieczny.

Do tego jest potrzebne wypracowanie algorytmów, które istnieją w krajach zachodnich, pozwalających, na podstawie określonych przesłanek, stwierdzić, iż wystąpiło zjawisko ustania przemocy. Z ustaleń kontroli wynika, że nie wszystkie skontrolowane ośrodki zapewniały osobom doznającym przemocy podstawowe poradnictwo, tj. psychologiczne, prawne, rodzinne, medyczne i zawodowe. We wszystkich jednostkach w pełnym zakresie zabezpieczona była jedynie pomoc socjalna, czyli podstawowa, na etapie interwencyjnym. Ośrodki, które nie zapewniały pełnego zakresu doradztwa specjalistycznego, nawiązywały współpracę z innymi podmiotami z terenu gminy lub sąsiednich miejscowości, jednak w ocenie NIK, w takich przypadkach potrzebujące osoby miały utrudniony dostęp do tej formy pomocy, czego następstwem (wynik mamy w ankietach) była niejednokrotnie rezygnacja z pomocy.

Kobiety z dziećmi nie będą jechały 40 km do Ośrodka Interwencji Kryzysowej, do sąsiedniego powiatu, aby uzyskać pomoc psychologiczną, nawet jeśli gmina prawidłowo zawarła porozumienie z inną gminą na terenie powiatu, w którym istnieje ośrodek. Takich ośrodków jest zdecydowanie za mało, podobnie jak poradnictwa psychologicznego, zawodowego lub medycznego. Jednocześnie, tylko niewielka liczba osób doświadczających przemocy uczestniczyła w grupach wsparcia i terapeutycznych. To też jest jedna z form długofalowej pomocy, skierowanej do ofiar przemocy.

Wskaźnik osób doświadczających przemocy, uczestniczących w formach pomocy, w kontrolowanych gminach wyniósł zaledwie 4,5% dla grup wsparcia i 3,3% dla grup terapeutycznych. Tylko tyle osób uczestniczy w długofalowych formach pomocy, być może z braku dostępności lub innych przesłanek, które nie są znane. Obecnie obowiązujące przepisy nie dają możliwości odizolowania sprawców przemocy od osób pokrzywdzonych. To jest jedna z najistotniejszych kwestii w całym postępowaniu. Należy natychmiast oddzielić sprawcę przemocy od jego lub jej ofiary, gdyż przypadki przemocy kobiet wobec innych członków rodziny, także się zdarzają i nie są rzadkie.

Należy w tym miejscu podkreślić, że w sytuacjach kryzysowych, zagrażających zdrowiu i życiu ofiary przemocy, wszystkie skontrolowane przez NIK jednostki zapewniały osobom skrzywdzonym bezpieczne schronienie. Jednak tylko część gmin posiadała własne ośrodki wsparcia z miejscami całodobowymi, natomiast inne korzystały z bazy lokalowej oferowanej przez gminy ościennie. Taka sytuacja, ze względu na znaczne odległości, podobnie jak w sytuacji poradnictwa psychologicznego, powodowała, że część ofiar przemocy, zwłaszcza kobiet, rezygnowała z przeniesienia się i wsparcia (przeprowadzka wiązała się z zabranieniem swojego majątku i rodziny do innej gminy).

De facto nie dochodziło do rozdzielenia i ofiara powracała do mieszkania, w którym nadal przebywał sprawca. Jednocześnie stwierdzono, że nakaz opuszczenia lokalu mieszkalnego przez podejrzanego o stosowanie przemocy jest wydawany coraz częściej przez sądy powszechne. W 2012 r. zastosowano go wobec 1241 osób, a w 2013 r. prawie 1500. W 2014 r. ponad 2300 osób zostało objętych wyrokiem sądu, który decydował o oddzieleniu sprawcy przemocy i opuszczeniu lokalu, w którym przebywał razem z ofiarą.

Ponadto, stwierdzono, że skontrolowane samorządy nie podejmowały działań na rzecz rozbudowy systemu wsparcia osób doświadczających przemocy domowej. Takie działania zostały zaplanowane w trzech skontrolowanych gminach, jednak ze względu na ograniczone środki finansowe, nie doszło do ich realizacji. Co więcej, infrastruktura pomocowa dostępna na terenie gmin ulegała systematycznemu zmniejszeniu, co w ocenie NIK, wobec zwiększającej się liczby ujawnionych przypadków przemocy, jest zjawiskiem niezwykle niepokojącym.

Z ustaleń kontroli wynika, że w części gmin stworzono warunki umożliwiające rodzinom doznającym przemocy otrzymanie w pierwszej kolejności mieszkań komunalnych lub socjalnych, jednak czas oczekiwania na te lokale, pomimo preferencji, wynosił od dwóch do pięciu lat. Wyobraźmy sobie, że ofiara przemocy, która musi koniecznie skorzystać z oddzielenia, przebywa we własnym lokalu. Tu zaczynają się problemy prawne. W lokalu komunalnym łatwo wypowiedzieć umowę najmu sprawcy przemocy, natomiast o wiele trudniej doprowadzić do opuszczenia mieszkania przez sprawcę, który jest jego właścicielem. Nie występują przypadki, w których działania gmin doprowadziły do opuszczenia mieszkań przez sprawców przemocy. Jedynie poprzez orzeczenia sądów sprawcy opuszczają mieszkania, co jak wszyscy wiemy jest procedurą długotrwałą.

W ocenie NIK zespoły interdyscyplinarne stanowią dobrą podstawę do dalszego rozwoju lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy domowej. Należy jednak podkreślić, że obecne efekty ich działalności są osiąmane, przede wszystkim, dzięki indywidualnemu staraniu osób biorących udział w ich pracach. Z działalnością zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych wiąże się olbrzymi nakład pracy związanej z obsługą i dokumentowaniem ich funkcjonowania. O skali działania świadczy liczba Niebieskich Kart wypełnionych przez 24 skontrolowane przez nas zespoły interdyscyplinarne.

W latach od 2012 do pierwszej połowy 2015 r. łącznie założono prawie 20 tys. kart i utworzono 15,5 tys. grup roboczych. W tym okresie grupy odbyły ponad 60 tys. spotkań, co po przeliczeniu oznacza, że średnio w jednostkach odbywały się po dwa spotkania dziennie, wliczając soboty i niedziele. Pamiętajmy, że grupy robocze i zespoły interdyscyplinarne spotykają się po godzinach pracy, bez opłaty, wynagrodzenia, jest to działalność *quasi* społeczna obudowana aparaturą ustawową, wskazującą co należy robić w przypadku procedury Niebieskiej Karty. Mamy więc urząd bez urzędu, z wszystkimi obowiązkami wynikającymi z przepisów ustawy, gdyż mogą pojawić się przedstawiciele NIK i sprawdzić, czy wszystko zostało prawidłowo wypełnione, dokumentacja jest odpowiednio przechowywana itd. Natomiast, wymaga się poświęcenia, które jest ponadnormatywne dla wielu uczestników zespołów.

Członkowie zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych wykonywali zadania w ramach obowiązków służbowych lub zawodowych i aż 90% z nich nie zostało zwolnionych przynajmniej z części obowiązków w swoim miejscu pracy. W konsekwencji, udział części specjalistów w pracach struktur był niewielki, co szczególnie dotyczyło przedstawicieli służby zdrowia i gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych. W ocenie NIK, brak zaangażowania w prace zespołów wszystkich wymienionych w ustawie specjalistów, utrudnia realizację podstawowej zasady pracy z rodziną doznającą przemocy, tzn. interdyscyplinarności. Taki sam problem stwierdzony został podczas kontroli w 2013 r.

Dużą bolączką zespołów interdyscyplinarnych było niedookreślenie ich statusu prawnego. Zespoły nie mają skutecznych metod egzekwowania od sprawcy przemocy uczestniczenia w procedurze Niebieskiej Karty. To jest bezpośredni skutek słabego umocowania prawnego. W ocenie NIK, oddziaływanie na sprawców przemocy jest najsłabszą stroną systemu

przeciwdziałania przemocy domowej. W obecnie obowiązujących przepisach, sprawca pozostaje w praktyce niewidoczny dla systemu. Niebieska Karta uwzględnia formalnie jego istnienie, ale poza zachęcaniem przez zespół interdyscyplinarny, grupę roboczą lub perswazję, nie posiada narzędzi umożliwiających zobowiązanie winowajcy do jakiegokolwiek działania. Sprawcy nie są zobligowani do udziału w procedurze Niebieskiej Karty.

W jednostkach objętych kontrolą, na wezwanie przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego odpowiadało 10-20% sprawców, czyli 80-90% osób nie odzywało się na wezwanie komisji interdyscyplinarnej, nie tłumacząc się ze swoich działań. Brak konieczności współpracy z instytucjami zajmującymi się przeciwdziałaniem przemocy domowej utwierdza poczucie bezkarności i może utrwalac patologiczne działania.

Ponadto, kontrola wykazała, że nie wszystkie powiaty, do zadań których należy realizacja oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, opracowują i realizują takie programy. To jest czynnik pojawiający się w orzeczeniach sądów. Należy zauważyć, że chociaż liczba oddziaływań systematycznie się zwiększa, w 2014 r. ponad 40% powiatów w Polsce nie prowadziło takich programów, a w 2015 r. – 28%. W skontrolowanych jednostkach oddziaływaniami objętych zostało jedynie 2-3% sprawców, a połowa z nich kończyła je skutecznie. Możemy wyobrazić sobie skalę. Jeżeli mamy oddziaływać na sprawców przemocy i jednym z elementów jest obowiązek uczestnictwa w zajęciach terapeutycznych, korekcyjno-edukacyjnych i bierze w nich udział jedynie 2-3% sprawców, a tylko połowa z nich je kończy, możemy sobie wyobrazić, jak nikłe jest oddziaływanie.

Jako anegdotę należy dodać, że znaczna liczba osób kończących zajęcia korekcyjno-edukacyjne to sprawcy, wobec których sąd orzekł obowiązkowe pozbawienie wolności i w trakcie odbywania kary mają szkolenie edukacyjne. Reszta sprawców, pozostających na wolności, nie kończy zajęć korekcyjno-edukacyjnych. Ustalenia kontroli w tym zakresie ujawniły jeszcze jeden, istotny problem systemowy. Stwierdzono, że jeśli powiaty nie prowadzą programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy, mnóstwo gmin z własnej inicjatywy realizuje podobne programy. Tymczasem ustawa przypisuje to zadanie wyłącznie powiatom. Dlatego gminy, pomimo, że realizują zadania zamiast powiatów, nie mogą aplikować o środki z budżetu na dofinansowanie. NIK uważa, że jest to błąd. Jeśli gminy podjęły się tego zadania, powinny go realizować, gdyż są na miejscu, być może działają skuteczniej i powinny mieć prawo aplikacji o środki budżetowe w tym zakresie.

Z ustaleń kontroli wynika, że część władz lokalnych nie dostrzega wagi znaczenia problemu. Podstawą budowania systemu wsparcia osób doświadczających przemocy powinna być diagnoza sytuacji, w tym zakresie, na terenie gminy i powiatu. Tymczasem, prawie 40% skontrolowanych gmin nie posiada w ogóle takiej diagnozy. W ocenie NIK, skutkiem braku opracowania stosownej diagnozy zjawiska była niemożność określenia potrzeb dotyczących działalności zespołów interdyscyplinarnych, grup roboczych, w sposób odpowiadający skali faktycznych działań w poszczególnych latach.

W jaki sposób można zaplanować wielkość poradni psychologicznej, liczbę dyżurów medycznych potrzebnych ofiarom przemocy, jeśli nawet nie znamy skali zjawiska na terenie własnej gminy? Co więcej, nie potrafimy przewidzieć, w których środowiskach najczęściej ono występuje. A przecież wynika to z ustawy o pomocy społecznej. Pomimo analizy, wynikającej ze strategii rozwiązywania problemów społecznych, problem nie był podnoszony przez żadną gminę. Czyli istnieje zjawisko przemocy, które zostało potwierdzone empirycznie. NIK nazywa to działanie Ochotniczą Strażą Pożarną – siedzimy i czekamy na pożar, jeśli się pojawi – działamy. Natomiast, nie przewidujemy i nie próbujemy

przeciwdziałać, aczkolwiek znany paradygmat „lepiej przeciwdziałać niż leczyć” jest oczywisty i nie trzeba go dowodzić.

Profilaktyka jest jednym z elementów wskazanym w ustawie, która ma zapobiegać występowaniu zjawiska przemocy domowej. Wykazano, że programy opracowane i przyjęte do realizacji przez wszystkie skontrolowane jednostki samorządu terytorialnego były wyłącznie wywiązaniem się z ustawowego obowiązku sporządzenia takiego programu. W żadnym z nich nie wskazano trybu i identyfikacji środowisk zagrożonych przemocą, ani sposobów przeciwdziałania przemocą. Fakt ten, naszym zdaniem, w zasadzie wyklucza realizację przyjętego w ustawie założenia, dotyczącego rozwoju profilaktyki, jako podstawowej formy skutecznego przeciwdziałania występowaniu zjawiska przemocy domowej.

Z danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wynika, że 2/3 sprawców przemocy domowej, w momencie popełnienia tego czynu, znajdowało się pod wpływem alkoholu. W ocenie NIK, fakt ten uzasadnia finansowanie zadań z zakresu przeciwdziałania przemocą ze środków pochodzących z opłat za korzystanie z zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych, tzw. „korkowego”. Tymczasem kontrola wykazała, że jedynie w połowie skontrolowanych jednostek zadania były częściowo finansowane z tego funduszu.

Z informacji uzyskanych w Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych wynika, iż w skali kraju, suma środków pochodzących z opłat przeznaczanych na działania związane z przeciwdziałaniem przemocą domową, od kilku lat ulega systematycznemu zmniejszaniu. Kwota stanowi niewielką część środków uzyskiwanych przez gminy. Przykładowo, w 2014 r. na przeciwdziałanie przemocą samorządy przeznaczyły zaledwie 4,6% środków z funduszu. Zdaniem NIK, zdecydowanie więcej środków z tego funduszu powinno być przeznaczanych na przeciwdziałanie przemocą, ponieważ sprawcy mają najczęściej chorobę alkoholową.

Jakie wnioski wynikają z kontroli? Jest ich wiele. Liczba ujawnianych przypadków przemocy wzrasta, jednak nadal aż 3/4 osób pokrzywdzonych przez bliskich nie zwraca się o pomoc. Jednocześnie gminy mają problem z diagnozowaniem zjawiska na własnym terenie, przez co nie posiadają wystarczających możliwości wczesnego rozpoznawania przemocy oraz identyfikacji środowisk, zagrożonych tym zjawiskiem. W opinii NIK powinny zostać dla poszczególnych służb wypracowane algorytmy, pomagające w identyfikacji objawów wskazujących na możliwość występowania przemocy domowej. Istnieją algorytmy dla zjawiska przemocy służące lekarzom. Lekarz, który dokonuje oględzin pacjenta, doskonale wie, czy ślady znajdujące się na ciele są dokonane w wyniku przemocy, czy nie. W przypadku lekarza dokonującego badania jest on łatwiejszy, niż w przypadku oceny społecznej lub innej.

Zarys algorytmów pomaga stwierdzić, że jest to zjawisko przemocy, a nie próba, pojawiająca się coraz częściej, wykorzystywania Niebieskiej Karty do spraw rozwodowych i pozbawienia praw rodzicielskich współmałżonka. W takim celu również są zakładane Niebieskie Karty, mijamy tego świadomość. Niebieska Linia opracowała podobne algorytmy i może warto, aby ministerstwo do nich sięgnęło.

Według NIK powinna nastąpić zmiana ciężkości procedury Niebieskiej Karty poprzez włączenie do realizacji działań sprawców przemocy, którzy dzisiaj są praktycznie poza systemem. Wiąże się to z pilną potrzebą zwiększenia uprawnień dla zespołów interdyscyplinarnych, a jednym ze skuteczniejszych sposobów, wpływających na zmianę zachowań przez osobę stosującą przemoc domową, powinny być oddziaływania korekcyjno-

edukacyjne i obowiązkowy w nich udział sprawców przemocy. Aby odsetek sprawców uczestniczących w programach uległ istotnemu zwiększeniu, powinny one odbywać się w trybie ciągłym i otwartym, a gminy powinny mieć także możliwość ubiegania się o środki na ich realizację.

Jest to odniesienie do ustaleń kontroli, w których okazywało się, że działania korekcyjno-edukacyjne planowane są cyklicznie, np.: marzec-październik, ze względu na dotowanie z budżetu. W związku z tym, jeśli przemoc nastąpiła w kwietniu, trzeba czekać do października, aż będzie następny kurs. One muszą trwać ciągle, być otwarte i dostępne dla sprawców przemocy, którzy nie powinni czekać pół roku na zwolnienie miejsca w ośrodku prowadzącym działania korekcyjno-edukacyjne.

Najwyższa Izba Kontroli dostrzega potrzebę przeprowadzenia przez ministra właściwego do spraw pomocy społecznej, we współpracy z ekspertami, kompleksowej analizy obowiązującego stanu prawnego z punktu widzenia skuteczności pomocy osobom, doświadczającym przemocy domowej, m.in. w zakresie:

Po pierwsze, uelastycznienia procedury Niebieskiej Karty, aby wszczynanie etapu pomocowego było możliwe po zastosowaniu etapu interwencji i upewnieniu się, że przemoc faktycznie nadal występuje.

Po drugie, usprawnienie realizacji procedury Niebieskiej Karty, w tym uregulowanie sytuacji, w której osoba podejrzana o stosowanie przemocy nie stawia się na posiedzenia zespołu interdyscyplinarnego i grupy roboczej.

Po trzecie, zweryfikowanie obecnie obowiązujących formularzy Niebieskiej Karty A, C i D w celu lepszego zapewnienia ich dostosowania do celów dla jakich zostały opracowane. Mówiliśmy już o tym poprzednio. Nie ma sensu, aby policjant podczas dokonywania domowej interwencji, wypełniał osiem stron kwestionariusza i opisywał kwestie dotyczące zachowań, nałogów, stanu skóry itp., pytał człowieka w stanie silnego wzburzenia, jeśli mówimy o ofierze, lub upojenia alkoholowego, jeśli mówimy o sprawcy przemocy. Nie ma nici porozumienia, trzeba zadziałać interwencyjnie, a Niebieska Karta powinna być wypełniona zdecydowanie później.

Po czwarte, usprawnienie funkcjonowania zespołów i grup roboczych, w szczególności poprzez zapewnienie elastyczności ustalania składu grup i dostosowania ich do realnych potrzeb osoby pokrzywdzonej, do określenia roli przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego oraz zasad realizacji zadań przez członków zespołów i grup roboczych. Powinno nastąpić również dookreślenie warunków finansowych pracy członków zespołów i grup roboczych, o czym już mówiłem.

NIK widzi także potrzebę współdziałania ministra właściwego do spraw pomocy społecznej z innymi resortami w zakresie:

po pierwsze, umożliwienia współpracy, mającej na celu wymianę informacji między zespołem interdyscyplinarnym, a wymiarem sprawiedliwości i organami ścigania na temat podejmowanych przez te organy działań wobec sprawców przemocy, z odpowiednim uwzględnieniem aspektu przetwarzania danych sensytywnych. Minister rodziny, pracy i polityki społecznej powinien to uzgodnić z ministrem sprawiedliwości oraz ministrem spraw wewnętrznych i administracji. Dzisiaj mamy sytuację, w której grupa robocza i zespół interdyscyplinarny, w zakresie działań pomocowych, nie posiada wiedzy, co w tym czasie robi sąd rodzinny, prokurator i kurator sądowy. W poprzedniej kontroli stwierdzono

nakładanie się tych samych działań kuratorów sądowych, asystentów rodziny i zespołów interdyscyplinarnych, nie informujących się wzajemnie o podejmowanych działaniach, wobec tej samej rodziny.

Po drugie, wprowadzenie rozwiązań umożliwiających natychmiastowe odizolowanie osoby dopuszczającej się przemocy od osoby, wobec której przemoc jest stosowana, niezależnie od procedury karnej, czyli orzeczeń sądowych. Należy wprowadzić przepis do ustawy, wzorem innych krajów, w których oddzielenie sprawcy przemocy następuje natychmiast, na określony czas, na dwie lub trzy doby. Ofiara nie ma styku ze sprawcą przemocy.

Po trzecie, podjęcie działań na rzecz zwiększenia zaangażowania jednostek służby zdrowia w realizację działań wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, we współpracy z ministrem zdrowia. Udział lekarzy w zespołach interdyscyplinarnych i grupach roboczych jest znikomy. Obowiązek stworzenia lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy spoczywa na samorządach gminnych, dlatego w ocenie NIK, niezbędne jest podjęcie działań na rzecz rzetelnego diagnozowania zjawiska przemocy na ich terenie, a także opracowania programów przeciwdziałania przemocy, które umożliwią ich ocenę i ewaluację. Prosimy, aby opracowanie i realizacja programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc, należała do zadań powiatu.

Konieczne jest podjęcie przez powiaty działań mających na celu opracowanie i realizację programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w sposób ciągły i otwarty, a także wyeliminowanie przypadków zatrudnienia osób nieposiadających odpowiednich kompetencji. Pomocy powinien udzielać psycholog, a nie osoba, której wydaje się, że jest psychologiem, a nie ma do tego żadnych uprawnień. Stwierdzono również takie przypadki.

W ocenie NIK, w celu poprawy bezpieczeństwa osób dotkniętych przemocą domową, niezbędne jest wprowadzenie obowiązku okresowego monitorowania przez zespół interdyscyplinarny sytuacji osób, w przypadku których zakończono procedurę Niebieskiej Karty i nastąpiło to z powodu ustania przemocy i uzasadnionego przypuszczenia o zaprzestaniu dalszego stosowania przemocy w danej rodzinie. Oznacza to zrealizowanie indywidualnego planu pomocy, będącego elementem działania zespołu w trakcie udzielania pomocy. Systematyczne upewnianie się o stanie bezpieczeństwa osób, wobec których zakończono procedurę Niebieskiej Karty, przeprowadzone przez dzielnicowego lub pracownika socjalnego, niewątpliwie przyczyniłoby się do zwiększenia poczucia bezpieczeństwa osób doświadczających przemocy.

Świadomość, że odpowiednie instytucje czuwają nad ich spokojem dodawałaby im większej pewności siebie. Byłoby to szczególnie istotne w przypadku osób, których sytuacja na skutek realizacji procedury Niebieskiej Karty uległa pogorszeniu. Monitorowanie sytuacji domowej po zakończeniu procedury byłoby także dyscyplinujące dla sprawców przemocy.

Źródła:

1. Obowiązujące akty prawne – w tym Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553, Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Postępowania Karnego, Dz. U. 1997 Nr 89 poz. 555, Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o Przeciwdziałaniu Przemocy w Rodzinie, Dz. U. 2005 Nr 180 poz. 1493.
2. <http://www.opiekadlaseniora.pl/porady/przemoc-wobec-osob-starszych>.
3. „Przemoc w rodzinie wobec osób starszych i niepełnosprawnych”. Poradnik dla pracowników pierwszego kontaktu. Redakcja Dorota Jaszczak-Kuśmińska, Katarzyna Michalska, Warszawa 2010 r.
4. „Zjawisko przemocy wobec osób starszych – skala problemu, czynniki ryzyka, metody przeciwdziałania”, Joanna Mordawska.
5. Informacje w pokontrolne NIK dot. procedury Niebieskiej Karty i pracy Zespołów Interdyscyplinarnych.